

Kruip in de huid van

Rachab, Bathseba en Judit

3 preken

Aalsmeer, Abcoude, Zomer 2009

Ds. Henriette van Dunné

Rachab

Jozua 2, Spionnen in Jericho

2:1 Hierna stuurde Jozua, de zoon van Nun, er vanuit Sittim in het geheim twee spionnen op uit. Hij gaf hun de opdracht: 'Verken het hele gebied, maar vooral Jericho.' De mannen vertrokken. Toen ze in Jericho waren gekomen, vonden ze onderdak bij een hoer, Rachab genaamd, bij wie ze wilden overnachten. 2 Maar toen de koning van Jericho hoorde dat er die nacht spionnen van Israël waren gekomen, 3 liet hij Rachab het volgende bevel geven: 'Lever ze uit, die mannen die bij je zijn, want ze zijn hier om te spioneren.' 4 Maar Rachab – die de twee mannen verborgen had – zei: 'Die mannen hebben mij inderdaad bezocht, maar ik weet niet waar ze vandaan kwamen. 5 Ze zijn vertrokken vlak voordat het donker werd en de poort zou worden gesloten. Ik heb geen idee waar ze naartoe zijn gegaan. Ga ze snel achterna, dan haalt u ze nog in.' 6 Rachab had de mannen naar het dak gebracht en ze daar verborgen onder bundels vlas. 7 Hun achtervolgers vertrokken meteen in de richting van de Jordaan, naar de oversteekplaatsen. Zodra ze de stad hadden verlaten werd de poort gesloten.

8 Rachab ging naar het dak voordat de mannen in slaap zouden zijn. 9 'Ik weet,' zei ze tegen hen, 'dat de HEER dit land aan jullie heeft gegeven. Wij zijn door angst overmand. Alle inwoners van dit land zijn doodsbang voor jullie, 10 want we hebben gehoord dat de HEER de Rietzee voor jullie heeft drooggelegd toen jullie uit Egypte wegtrokken en dat jullie Sichon en Og, de twee koningen van de Amorieten ten oosten van de Jordaan, hebben vernietigd. 11 Toen we dat hoorden, sloeg de angst ons om het hart en werden we wanhopig. De HEER, jullie God, is immers een God die macht heeft in de hemel en op aarde. 12 Zweer me dan bij de HEER dat jullie mijn familie en mij goed zullen behandelen. Ik heb jullie toch ook goed behandeld? Zweer het me, geef me de zekerheid 13 dat jullie mijn vader en moeder, mijn broers en zusters en hun kinderen zullen sparen. Red ons van de dood!' 14 De mannen antwoordden haar: 'We staan voor jullie borg met ons leven, op voorwaarde dat jullie onze plannen niet verraden. Wanneer de HEER ons dit land gegeven heeft, zullen we onze belofte nakomen.'

15 Rachab woonde in een huis in de stadsmuur. Ze liet de spionnen langs een touw door het venster naar beneden zakken. 16 'Probeer in de bergen te komen,' zei ze, 'anders vinden de achtervolgers jullie. Houd je daar drie dagen schuil, totdat ze teruggekomen zijn. Ga daarna pas weg.' 17 De mannen zeiden: 'We zijn niet in alle gevallen gebonden aan de eed die je ons hebt laten zweren. 18 Wanneer we dit land binnentrekken, moet je dit rode koord aan het venster binden waardoor je ons hebt laten zakken. Zorg er dan voor dat je vader en moeder, je broers en je hele verdere familie bij je in huis zijn. 19 Wie van jullie dan naar buiten gaat, is zelf schuldig aan zijn dood. In dat geval zijn we niet aan onze eed gebonden. Maar wordt er ook maar iemand kwaad gedaan die binnen blijft, dan zijn wij schuldig. 20 En we zijn ook niet gebonden aan de eed die je ons hebt laten zweren als je onze plannen verraadt.' 21 Rachab stemde hiermee in en liet de mannen gaan. En ze bond het rode koord aan het venster.

22 De mannen gingen de bergen in en bleven daar drie dagen, totdat de achtervolgers waren teruggekeerd. Ze hadden overal gezocht, maar niemand gevonden. 23 Toen kwamen de twee mannen de bergen uit, staken de Jordaan over en meldden zich bij Jozua, de zoon van Nun, aan wie ze alles vertelden wat hun overkomen was. 24 Ze zeiden hem: 'De HEER heeft ons het hele land in handen gegeven, de inwoners zijn doodsbang voor ons.'

Broeders en Zusters,

Wat was het belang van Rachab, een vreemdeling, de hoer uit Jericho, dat zij zo'n prominente plek gekregen heeft in het boek Jozua en in de brief van Jacobus? In het eerste hoofdstuk van Mattheus, worden in het geslachtsregister van Jezus zowel Ruth als Rachab genoemd. Als voorouders van Jezus. Wie was deze Rachab?

De naam Rachab is niet populair bij aanstaande ouders. De betekenis van haar naam is op het internet nauwelijks te achterhalen. Dat is ook wel te begrijpen want het werkwoord *rachav* betekent 'wijd zijn', 'breed worden'. Athalya Brenner heeft haar inaugurele rede over Rachab de titel gegeven: 'Ik sta bekend als Rachab, de Wijde'. Zij laat Rachab over haar naam zeggen: 'Mijn echte naam is... Nou, die doet er niet toe. Ik heb wel een eigen naam, al is die vergeten of weggedrukt. Mijn bijnaam, de naam die mijn echte naam verving totdat mijn echte naam in alle officiële documenten was uitgewist, is "Rachab". Welnu, in het Hebreeuws betekent dat "de wijde" of "de brede"...In mijn bijnaam zit een seksuele woordspeling...' De link naar het oudste beroep ter wereld is hierdoor overduidelijk. Natuurlijk voelen de lezers en hoorders zich ongemakkelijk als ze in een 'heilige tekst' een 'hoer' tegenkomen. Joodse commentaren hebben daarom van Rachab een voedselverkoopster of herbergierster gemaakt. Op die manier was zij ook in staat om de mannen van Jozua gastvrij te ontvangen.

En toch, in de tekst, in Jozua 2 wordt Rachab onverbloemd als 'hoer', *zona* geïntroduceerd en de tekst zelf heeft daar helemaal geen probleem mee. Nergens wordt ze veroordeeld! Dat doen enkel moraalridders die zich laten verblinden door het beroep van Rachab en daardoor niet precies durven lezen wat er staat. Onze eigen seksuele normen en waarden zijn namelijk niet van betekenis als we die oude teksten lezen. Wel belangrijk is of iemand 'gebonden' is aan een partner, met andere woorden of er sprake is van een verbond. Wie gebonden is, die moet zich houden aan dat verbond, maar een ongebonden vrouw wordt nergens in de bijbel veroordeeld of gestraft. Kortom: Rachab mag dus haar beroep uitoefenen zolang ze niet gebonden is.

Een hoer hoeft dus in de bijbel niet veroordeeld te worden, maar als het gaat om godsdienstige ontrouw dan wordt wel nauwkeurig beschreven waartoe deze ontrouw leidt. Afval van God en ontrouw aan zijn geboden worden hoererij genoemd. Dat is in de bijbel een veel belangrijker thema dan de seksuele zeden van individuele vrouwen. Woorden zoals 'hoer' en 'hoererij' worden in het Oude Testament vooral gebruikt bij godsdienstige ontrouw. Er is dus een duidelijk verschil tussen de letterlijke (persoon) en de figuurlijke (en godsdienstige) ontrouw-betekenis van het woord *zona*. In de laatste – en belangrijkste – betekenis duidt het op een persoon, een stad, een land of een volk, handelend buiten een vaste verbintenis, of buiten een vast verbond om. Als mensen een vast verbond met elkaar hebben en ze treden daar buiten, dan is dat hoererij. God heeft een vast verbond met de mensen: als mensen daar buiten treden is dat net zo goed hoererij.

Nog even terug naar de situatie waarin het verhaal zich afspeelt: Jozua was na zijn dood Mozes opgevolgd als leider van het Joodse volk, dat aan het einde van haar omzwervingen door de woestijn gekomen was. Zij staan aan de overkant van de Jordaan en zien het Beloofde Land al liggen. Jozua stuurt dan twee verspieters er op uit om te bekijken hoe Jericho erbij ligt. Deze twee mannen weten ongemerkt de stad in te komen en gaan naar het huis van Rachab. Gezien haar beroep zullen zij daar niet opvallen kan de gedachte geweest zijn. Toch gaat het mis. De koning weet dus onmiddellijk dat mannen die het land willen bezien in het huis van Rachab

zullen komen. Maar Rachab speelt haar rol met glans: 'Ze zijn hier wel geweest, maar ik weet niet waar ze naar toe zijn. Wat weet ik van mijn klanten? Ik weet nergens van!' Het lijkt wel alsof we terug zijn bij het begin van het boek Exodus waar ook de vroedvrouwen met een smoes de koning om de tuin leidden. Het zijn listige vrouwen aan het begin van de uittocht en deze intocht!

Ondertussen weet Rachab wel heel goed waar de mannen van Jozua zijn. Ze heeft hen verborgen onder het vlas op het platte dak. Ze weet ook goed onder woorden te brengen waarom ze met gevaar voor eigen leven deze twee mannen in bescherming neemt. Rachab blijkt de Thora te kennen! Rachab antwoordt de mannen van de koning dat zij NIET WEET wie die mannen waren en waar zij nu zijn. Dat niet weten staat in schrille tegenstelling met haar woorden tegen deze twee verspieders. Daar zegt zij als motivatie van haar daad: Ik WEET. Ik weet dat God het land aan jullie gegeven heeft. Ik weet van die onvoorstelbare doortocht door de Schelfzee. Zo zullen jullie ook de Jordaan oversteken en Jericho veroveren. Heel het volk siddert voor de Joden en hebben de moed verloren.

Realistisch en logisch is het natuurlijk niet om op zo'n spannend moment een belijdenis te formuleren, maar deze woorden zijn wel de kern van het hele verhaal. Het is daarom goed om te beseffen dat je deze tekst niet moet lezen als een spannend oorlogsverslag. Bovendien zou dat gevaarlijke politieke gevolgen kunnen hebben. Wilders! Jozua is een profetisch boek dat de geschiedenis kritisch wil bekijken: waren we op weg met de Thora of gingen we onze eigen weg? Jozua wil ons er op wijzen dat het alleen maar goed kan gaan in dat beloofde land als we naar de Thora horen. Daarom laat Rachab de lezer terugdenken aan de uittocht uit Egypte.

Voor de verspieders zijn deze woorden van Rachab genoeg. Ze hebben de stad nog niet gezien, ze hebben geen andere mensen gesproken, ze hebben de woorden van Rachab en dat is genoeg! Het land wordt aan hen gegeven als een geschenk, maar enkel en alleen als de uittocht uit Egypte in herinnering blijft. Dat 'geven' is heel belangrijk; het land moet niet worden veroverd, het is gegeven!

Na deze geloofsbelijdenis vraagt Rachab als antwoord in vers 12 om een 'betrouwbaar teken'. Het wordt misschien duidelijker als we het vertalen met solidariteit. De gastvrijheid van Rachab was geen toevallig incident maar een bewuste keuze. Rachab kon het beroep van hoer uitoefenen omdat ze geen 'verbond' had, maar hier op dit moment sluit zij een verbond. Ze heeft zichzelf met leven en dood verbonden aan de God van Israël. En nu vraagt ze om solidariteit en trouw. Solidariteit en trouw zijn de kenmerken van een verbondssluiting in de bijbel. Het gaat om wederzijdse trouw die blijkt uit concrete daden van barmhartige liefde.

Het gaat er niet alleen om dat de mensen zich moeten bekeren. Jakobus laat ons met het voorbeeld van Rachab zien dat het niet alleen om je woorden gaat, maar ook om je daden van solidariteit en trouw. Als je ergens je vertrouwen in uitspreekt, dan moet je tot actie overgaan. Hoe komt een geschiedenis van bevrijding op gang? Enkel door de uittocht uit Egypte te blijven herinneren en door trouw te blijven aan het verbond.

Maar goed wat moeten wij er verder mee? De vroege Christenen prijzen Rachab om haar geloof. Zij geloofde in die voor haar onbekende God zo volledig dat zij daarmee haar hele bestaan op het spel zette. Zij vertrouwde haar lot en dat van haar familie toe aan die twee verspieders die kwamen in naam van die onbekende God. Zo'n geloof en zo'n trouw worden er van ons gevraagd, iets anders dan eigen volk eerst! Het is in deze tijd heel makkelijk om nu van de kansel te waarschuwen tegen een te sterk nationalisme met deze tekst in de hand. De tekst roept ieder van ons op om

bij zichzelf na te gaan: hoe houdt ik mij aan mijn kant van dit verbond tussen God en mij?

Het gaat er in de bijbel niet om hoe je bent geboren, maar wel om welke keuzes je maakt. Welke daden van solidariteit en trouw wil jij stellen? Het gaat niet om 'eigen volk eerst' maar 'eerst de Thora horen en doen' en het beloofde land zal niet moeten worden veroverd maar het zal je worden gegeven. Rachab, de Wijde, leert ons dat we het ruim, ja heel breed moeten zien!

Amen.

Bathseba

2 Samuel 11 en 12: 24 en 25; David en Batseba

11: 1 Bij het aanbreken van het voorjaar, de tijd waarin koningen gewoonlijk ten strijde trekken, stuurde David opnieuw een leger eropuit, onder leiding van Joab en zijn aanvoerders, om de Ammonieten te verslaan en Rabba te belegeren. Zelf bleef hij in Jeruzalem achter. 2 Op een keer stond hij aan het eind van de middag op van zijn rustbed en liep wat heen en weer over het dak van het paleis. Beneden zag hij een vrouw die aan het baden was. Ze was heel mooi om te zien. 3 Hij liet uitzoeken wie ze was, en men zei hem: 'Dat is Bathseba, de dochter van Eliam, de vrouw van de Hethiet Uria.' 4 David liet haar bij zich komen en sliep met haar. (De voorgeschreven periode van onthouding na haar onreinheid was juist verstreken.) Daarna ging ze terug naar huis. 5 Enige tijd later merkte ze dat ze zwanger was. Ze liet dat aan David berichten, 6 waarop David aan Joab opdracht gaf om Uria naar hem toe te sturen. 7 Uria meldde zich op bevel van Joab bij David, die hem vroeg hoe Joab en het leger het maakten en hoe het er met de oorlog voorstond. 8 Vervolgens zei hij: 'Ga naar huis en ontspan u wat.' Toen Uria het paleis verliet, kreeg hij nog een geschenk van de koning mee. 9 Maar Uria ging niet naar huis; hij bleef slapen in het poortgebouw van het paleis, bij de knechten van zijn heer. 10 Toen men David verteld had dat Uria niet naar huis was gegaan, zei hij tegen hem: 'U hebt toch een lange reis achter de rug. Waarom bent u niet naar huis gegaan?' 11 Uria antwoordde: 'De ark en het leger van Israël en Juda zijn ondergebracht in hutten, opperbevelhebber Joab en zijn manschappen bivakkeren in het open veld; zou ik dan naar huis gaan om te eten en te drinken, en te slapen met mijn vrouw? Zo waar u leeft, dat doe ik niet!' 12 David zei tegen Uria: 'Blijf ook vandaag nog hier, dan laat ik u morgen teruggaan.' Uria bleef die dag dus nog in Jeruzalem. De dag daarop 13 nodigde David hem bij zich aan tafel en voerde hem dronken. Toch ging Uria 's avonds niet naar huis, maar legde zich opnieuw te slapen bij de knechten van zijn heer. 14 De volgende morgen schreef David Joab een brief, die hij aan Uria meegaf. 15 In de brief stond: 'Stel Uria op waar het hevigst wordt gevochten en geef hem geen rugdekking, opdat hij wordt getroffen en sneuvelt.' 16 Joab onderzocht waar de verdediging het sterkst was, en stelde Uria juist daar op. 17 De verdedigers van de stad deden een uitval naar Joab. Er vielen slachtoffers onder de soldaten van David, en ook Uria vond de dood. 18 Joab liet aan David verslag uitbrengen van de strijd 19 en beval de bode: 'Als je de koning het hele verloop van de strijd hebt verteld, 20 en als hij dan woedend tegen je uitvalt: "Waarom hebben jullie je zo dicht bij de stad gewaagd? Jullie konden toch weten dat ze vanaf de muur zouden schieten! 21 Zijn jullie soms vergeten hoe Abimelech, de zoon van Jerubbeset, in Tebes aan zijn einde is gekomen? Een vrouw heeft toen vanaf de stadsmuur een maalsteen op zijn hoofd gegooid, zodat hij stierf. Waarom hebben jullie je dan zo dicht bij de muur gewaagd?" dan moet je zeggen: "Ook uw bevelhebber Uria is omgekomen."' 22 De bode ging naar David en vertelde hem alles wat Joab hem had opgedragen. 23 Hij zei tegen David: 'Onze tegenstanders waren sterker dan wij en deden een uitval naar ons. We dreven ze terug tot voor de poort, 24 maar toen namen de boogschutters ons vanaf de muur onder schot en sneuvelden er soldaten van de koning. Ook uw bevelhebber Uria is omgekomen.' 25 David droeg de bode op om tegen Joab te zeggen: 'U moet er maar niet te slecht over oordelen; de oorlog eist nu eenmaal zijn tol. Houd moed! Heropen de aanval op de stad en maak haar met de grond gelijk.'

26 De vrouw van Uria kreeg bericht dat haar man was gesneuveld, en ze treurde om haar echtgenoot. 27 Toen de rouwtijd voorbij was, nam David haar bij zich aan het hof. Zij werd zijn vrouw en baarde hem een zoon.

Naar het oordeel van de HEER was het wel degelijk slecht wat David had gedaan.

12: 24 **David troostte zijn vrouw Batseba.** Hij sliep met haar en ze kreeg een zoon, die hij Salomo noemde. De HEER had het kind lief 25 en gaf het bij monde van de profeet Natan de naam Jedidja, 'Lieveling van de HEER'.

Mattheus 1

1 Overzicht van de afstamming van Jezus Christus, zoon van David, zoon van Abraham. 2 Abraham verwekte Isaak, Isaak verwekte Jakob, Jakob verwekte Juda en zijn broers, 3 Juda verwekte Peres en Zerach bij Tamar, Peres verwekte Chesron, Chesron verwekte Aram, 4 Aram verwekte Amminadab, Amminadab verwekte Nachson, Nachson verwekte Salmon, 5 Salmon verwekte Boaz bij Rachab, Boaz verwekte Obed bij Ruth, Obed verwekte Isaï, 6 Isaï verwekte David, de koning.

David verwekte Salomo bij de vrouw van Uria, 7 Salomo verwekte Rechabeam, ...

11 Josia verwekte Jechonja en zijn broers ten tijde van de Babylonische ballingschap. 12 Na de Babylonische ballingschap verwekte Jechonja Sealtiël, Sealtiël verwekte Zerubbabel, ... 16 Jakob verwekte Jozef, de man van Maria. Bij haar werd Jezus verwekt, die Christus genoemd wordt.

Zusters en broeders,

'Weet u hoe ik in de lijst van Jezus' voorouders genoemd word? ... Nee, niet Bathseba. Ik heet daar: 'de vrouw van Uria'. Het is scherp gesteld door Mattheüs, dat is zeker waar. Scherp en pijnlijk. En naar de letter van mijn geschiedenis onjuist. En dat wist die beste Mattheüs natuurlijk ook. Want het gaat hem om de lijst van voorouders van Jezus. En daar zet hij Salomo bij, het kind dat David en ik kregen, nadat ons eerste kindje na zijn geboorte gestorven was. Hij heeft niet eens een naam gekregen. Dat verdriet gaat niet zomaar weg hoor, dat kan ik u verzekeren! Maar goed, Mattheüs legt de vinger op de zere plek. Mijn naam noemt hij niet, ik ben voor hem 'de vrouw van Uria'. En daarmee zet hij met een enkel woord een vreselijke geschiedenis neer.'

Mattheüs begint zijn evangelie groots met de afstamming van Jezus Christus, zoon van David, zoon van Abraham, daarmee maakt hij meteen duidelijk wat zijn insteek zal zijn: zijn boek gaat over de Messias, die niet losgemaakt mag worden van de verhalen over David en Abraham. Bij deze namen blijft het niet. Mattheüs somt een hele lijst vaders op:

Abraham was de vader van Isaac, Isaac van Jakob, Jakob van Juda en zijn broeders...

In een bijna eentonige lijst noemt en telt Mattheüs drie maal veertien geslachten: van Abraham tot David veertien geslachten, van David tot de Babylonische ballingschap veertien geslachten en van de Babylonische ballingschap tot Christus veertien geslachten. Wat de lijst interessant maakt zijn de onderbrekingen, de uitzonderingen, vers 5 Salmon was de vader van Boaz en Rachab was zijn moeder! Dan komt even later koning David was de vader van Salomo en de vrouw van Uria was zijn moeder. Tamar, Rachab, Ruth, en Maria worden bij hun naam genoemd en Bathseba is hier zoals ik haar net liet zeggen opeens de vrouw van... Voer voor feministen?! Maar ik denk niet dat voldoende ons verder helpt in dit geval.

Mattheus wijst met deze omschrijving fijntjes op een onverkwikkelijke geschiedenis die een naamloos kind en Salomo heeft opgeleverd. Strikt genomen moeten we daarbij zelfs zeggen dat Mattheus bij deze toevoeging ook nog een fout maakt. Want de moeder van Salomo heet in 2 Samuel niet langer 'de vrouw van Uria', maar wordt bij haar eigen naam genoemd: David troostte zijn vrouw Bathseba hij ging naar haar toe en sliep met haar, en zij baarde een zoon en hij noemde hem Salomo. Strikt genomen had er in de lijst van Mattheus moeten staan: en Bathseba was zijn moeder. Maar precies dat doet Mattheüs niet!

Net als vorige week lezen we uit een boek, 2 Samuel, dat in de profetische traditie staat, dus moeten we door de tekst heen leren lezen om te ontdekken waar het verhaal eigenlijk om gaat. Misschien dat U nu denkt wat maakt het uit of die vrouw een naam heeft of niet? Wel degelijk! In de bijbel is het steeds zo dat je pas tot bestaan komt als je naam wordt uitgeroepen, bij je geboorte. Zo staat er letterlijk en David riep zijn naam Salomo. Het eerste kind dat verwekt was toen Bathseba nog met recht de vrouw van Uria genoemd kon worden, is naamloos een week na de geboorte gestorven.

Over Bathseba is veel gespeculeerd in de loop der eeuwen, ook zijn er prachtige schilderijen van haar gemaakt. Een theorie is de volgende: David wandelde op het dak van zijn paleis en zag Bathseba baden, een heel knappe vrouw, zo staat er. Je vraagt je af: hoe deed ze dat? In een vijvertje in hun tuin? Niet waarschijnlijk, gezien de huizenbouw in steden in die tijd. Had ze een bad op het dak van hun huis? Je vraagt je ook af: waarom deed ze het? Ze kon natuurlijk weten, dat ze gezien kon worden vanaf het dak van het paleis, niet alleen door de koning, maar ook door de hovelingen. Dus ze deed het opzettelijk, ze wilde gezien worden. Waarom? Om wat er volgde: ze werd zwanger van David. Ze zal nog geen kinderen gehad hebben, hoewel ze al een tijdje getrouwd was, als je minder dan een jaar getrouwd was hoefde je niet in dienst. Kinderloosheid werd in het oude Israël vaak gezien als een straf van God. Ze wilde dus gewoon een kind - van wie dan ook.

De belangrijkste reden dat ze een bad nam was dat Bathseba zich van haar onreinheid wilde zuiveren: Het gaat hier om rituele, niet om een hygiënische onreinheid. Volgens de bijbelse wetten was een vrouw 'onrein' tijdens haar menstruatie. Ze mocht dan geen seksuele omgang hebben voordat ze gereinigd was door zich onder te dompelen in een ritueel bad. Door dit zo te vertellen wordt meteen onomstotelijk vastgesteld dat Uria dus niet de vader van het kind kan zijn. Overspel is in het oude Israël een inbreuk op de rechten van de echtgenoot en kan met de dood worden bestraft. Hoewel David Gods uitverkoren koning is, beantwoordt hij met zijn vele vrouwen en zijn gedrag tegenover Bathseba en Uria nauwelijks aan het ideaalbeeld. Het verhaal van koning David had hier kunnen eindigen. Maar dat gebeurt niet. Wel sterft het kind dat de vrouw van Uria hem baart. Naamloos. Daarna wordt een tweede zoon geboren, keurig binnen het huwelijk, binnen het verbond, hij blijft leven en zal later zijn vader opvolgen als koning.

Eind goed, al goed zou je dus kunnen zeggen, totdat we Mattheus gingen lezen. Mattheus doet er alles aan om de naam van Bathseba te vermijden! Door de moeder van Salomo de vrouw van Uria' te noemen brengt hij de profetische kritiek op Davids koningschap in herinnering. David was niet alleen de gevierde koning, die voor de ark van God uit danste maar ook de koning die zich op een alles behalve koninklijke manier heeft laten kennen. Jezus komt uit het huis van David en zal de koning der Joden genoemd worden. Toegegeven, hij zal een andere koning zijn dan we naar menselijke maatstaven verwachten. Het is een koning die zijn koningstitel

boven zijn hoofd geschreven krijgt wanneer hij gehangen is aan het kruis: Deze is Jezus, de koning van de joden.

Die profetische kritiek kwam uit de mond van Nathan. De profeet Nathan was naar David toegekomen terwijl zijn zoon pageboren zoon doodziek is en opent David door middel van een verhaal over een rijke en een arme man de ogen voor zijn misselijke daden. David kreeg berouw, en wendde zich tot God. Dat berouw hebben we bezongen in psalm 51. Het berouw mag niet baten op de zevende dag sterft het kind. Dan vervolgt het verhaal echter met de geboorte van de tweede zoon van David en Bathseba: Salomo. Een naam die klinkt naar de vrede (shalom). Zoals ik al eerder vertelde is het opmerkelijk is dat Bathseba nu niet meer 'de vrouw van Uria' heet, maar dat ze weer bij haar eigen naam genoemd wordt. Nu hoeft namelijk niet langer hoeft de vinger op de zere plek gelegd te worden. David beseft wat hij Uria heeft aangedaan. Hij weet dat hij zich alles behalve koninklijk gedragen heeft. De naam van het slachtoffer van zijn machtsmisbruik hoeft daarom niet meer in alle pijnlijke hevigheid te klinken.

Houdt Bathseba ons eigenlijk een spiegel voor? Noemen wij de dingen bij hun naam? Of mompelen we wat voor ons uit, bedekken we zaken liever met de mantel der liefde. Hoe gaan wij met onrecht om, tegen vrouwen, tegen zwakkeren. Spreken wij ons uit als mensen genegeerd worden, hun namen niet genoemd, alleen aangeduid worden als dingetjes, die ene die buitenlander...

Dragen wij onze naam met ere, bekijken wij elkaar met menselijke maatstaven of durven we ons te onderwerpen aan de profetische kritiek. Milde kritiek, zoals Jezus die uitsprak, met ruimte voor berouw, met ruimte voor troost en nieuwe kansen. Ik weet niet zo goed het antwoord hierop, graag zou ik daar van u meer over horen....

Amen.

Judit

Inleiding op de lezing :

Judit is het hoofdpersonage van het gelijknamige boek. Haar naam betekent 'de vrouw uit Judea ofwel jodin'. Ze is een dochter van Merari en afkomstig uit de stam van Simeon. Op het moment dat de geschiedenis van het bijbelboek speelt, is ze sinds drie jaar en vier maanden weduwe van haar man Manasse, die gestorven is aan een zonnesteek. Judit is een vrome, intelligente en rijke vrouw. Haar land en met name haar stad Bethulia wordt belegerd door het machtige Assyrische leger onder leiding van generaal Holofernes. Het enorme leger lijkt onoverwinnelijk. De stedelingen raken uitgehongerd en uitgedroogd en wanhopen over de goede afloop. De bevolking en de godsdienstige en politieke leiders van Israël gaan bij de pakken neerzitten. Judit daarentegen denkt niet aan overgave, ze maakt een moedig plan en brengt dat krachtdadig ten uitvoer. De zeer mooie, maar ook slimme en dappere weduwe Judit trekt het Assyrische legerkamp binnen. Na drie dagen van voorbereiding denkt Holofernes haar bij een maaltijd te kunnen verleiden. Holofernes raakt in een roes van vreugde bij het vooruitzicht en valt uiteindelijk in slaap. Als hij slaapt, onthoofd Judit Holofernes met zijn eigen zwaard. Ze stopt het hoofd in een zak en gaat terug naar haar stad, waar ze het hoofd triomfantelijk laat zien aan haar stadgenoten. De belegeraars raken in verwarring zodra ze merken dat Holofernes is gedood, en slaan vervolgens op de vlucht. Door deze actie wordt het beleg opgeheven en wordt Bethulia bevrijd.

Judit 16, Loflied van Judit

1 Judit zong: 'Hef een lied aan voor mijn God met tromgeroffel, zing mijn Heer lof toe met cymbalen. Laat psalm en lofdicht samen klinken. Verhef zijn naam en roep hem aan. 2 Want heer is alleen God, die wapentuig breekt; hij redde mij uit de handen van mijn vervolgers en bracht mij naar zijn legerplaats te midden van het volk. 3 Assur kwam over de bergen in het noorden, hij kwam met de tienduizenden van zijn legermacht hun menigte deed bergstromen stokken, hun ruiters overdekten de heuvels. 4 Hij dreigde mijn land plat te branden mijn jongemannen uit te roeien, mijn zuigelingen tegen de grond te gooien, mijn kinderen buit te maken, mijn meisjes te roven.

5 Maar de almachtige Heer blies hem omver door toedoen van een vrouw. 6 Want hun held is niet gevallen door jongemannen, geen titanenzonen hebben hem verslagen, geen sterke giganten hebben hem aangevallen, maar Judit, de dochter van Merari, verlamde hem door de schoonheid van haar gezicht. 7 Zij heeft haar weduwedracht afgelegd

om de verdrukten van Israël op te richten. Zij heeft haar gezicht ingewreven met mirre, 8 een hoofdband om haar haar gebonden en een linnen gewaad aangetrokken om hem te verleiden. 9 Haar sandaal verrukte zijn oog, haar schoonheid nam zijn hart gevangen, het zwaard doorkliefde zijn nek.

10 De Perzen huiverden van haar durf, haar moed bracht de Meden in paniek.

11 Toen juichten de vernederden: mijn verzwakte volk begon te roepen –

en zij waren verbijsterd; mijn volk verhief zijn stem – en zij werden verdreven.

12 De kinderen van jonge vrouwen doorstaken hen, verwondden hen als kinderen van opstandelingen; de strijdmacht van de Heer, mijn God, vernietigde hen.

13 Ik zing voor mijn God een nieuw lied. Heer, groot bent u en hoog verheven, wonderbaarlijk in kracht, niet te evenaren. 14 Heel uw schepping moet zich aan u onderwerpen. Want u sprak en het was er, u zond uw geest en hij bracht het tot stand. Wie zou uw stem kunnen weerstaan? 15 Bergen en wateren, ze zullen

schudden op hun grondvesten, rotsen zullen voor uw ogen smelten als was, maar wie ontzag heeft voor u, zult u genadig zijn. 16 Een offer dat gebracht wordt om zijn geur is gering, vet dat voor u wordt verbrand betekent niets, maar wie ontzag heeft voor de Heer zal altijd groot zijn. 17 Wee de volken die zich tegen mijn volk verheffen. De almachtige Heer zal zich op hen wreken op de dag van het oordeel, hun lichamen geeft hij prijs aan vuur en wormen. Wanneer ze tot inzicht komen, zullen ze weklagen tot in eeuwigheid.'

Zuster en broeders,

Vandaag zullen we in de huid kruipen van Judit. Na Rachab de hoer, een ongebonden vrouw die zich verbindt met de God van Israël en Batseba, de vrouw van Uriah, weduwe en vrouw van koning David wil ik vanmorgen met u in de huid kruipen van Judit, ook een weduwe, uit Bethulie. Het bijbelse verhaal over Judit is een van de weinige uit de bijbel waar de macht van de vrouw die van de man overstijgt en daarom vond ik haar een goede derde kandidate. Broeders, ik beloof u dat ik bij mijn gastbeurt in november in de huid zal kruipen van een mannelijk personage.

Het boek Judit bevindt zich in de Septuaginta, de Griekse vertaling van de Tenach, achter de zogenoemde 'Historische Boeken'. Het is slechts uit de tweede hand bekend in nogal uiteenlopende Griekse tekst overleveringen, sommige geleerden denken dat er een Hebreeuws of Aramees origineel van geweest is. In de protestantse traditie wordt Judit als apocrief beschouwd. Ook is er discussie over de auteur, sommigen beweren dat gezien de inhoud de tekst door een vrouw geschreven is, deze discussie zal ik laten voor wat het is, al is het wel een boeiend gegeven.

Het verhaal lijkt een bestaande geschiedenis te vertellen maar is geen historisch relaas. De schrijver gebruikt heel willekeurig van historische, chronologische en geografische gegevens, blijkbaar is het voor hem geen enkel bezwaar dat hij plaatsen, personen en tijden door elkaar mengt. Het boek Judit speelt zich af in Israël. De Assyrische veldheer Holofernes slaat het beleg rondom het Noord-Israëlitische Bethulie. Zoals zo vaak in de bijbel, is ook dit oorlogsverhaal theologisch geladen. Bij Rachab en Bathseba ging het om een profetische kritische noot met het oog op het leiderschap van het volk. Hier speelt een nog veel grote vraag wie is de echte God? De vijand, Holofernes proclameert de godheid van zijn koning Nebukadnessar. Historisch gezien was hij de koning van Babylon en niet van Assyrië. Israël, daagt bij monde van de benauwde regenten van Bethulie God uit om binnen vijf dagen redding te brengen. Van beide kanten wordt de godsvraag acuut: Zal God wijken voor een menselijke aanmatiging, laat Hij zich beproeven door menselijke berekening?

De stad is al vierendertig dagen omsingeld en het water raakt op. Kleine kinderen kwijnden weg en vrouwen en jonge mannen begaven het van de dorst en vielen neer op straat. De regenten stellen voor om de stad over te geven aan Holofernes, want God heeft ons in handen uitgeleverd... Dan staat er heel de stad brak in grote jammerklachten uit en riep luidkeels de Heer aan... besloten wordt om nog 5 dagen te wachten, dus God wordt een ultimatum gesteld. Als het verhaal in deze impasse is gekomen, treedt Judit voor het eerst op. Zij is een weduwe uit een rijk en belangrijk geslacht, leeft teruggetrokken en houdt zich aan de sabbat en de andere geboden. Zij houdt een vlammend betoog bij de regenten: Wie bent u om God op de proef te stellen en dat u zich vandaag als gewone mensen boven God hebt gesteld... Wij erkennen geen andere God dan hem en daarom mogen wij erop vertrouwen dat hij ons en onze families niet zal vergeten. Zij besluit ermee te zeggen dat God de stedelingen op de proef stelt om hun hart te testen, hij bestraft niet om te bestraffen, hij heeft zorg om ons welzijn.

Waarop de mannen reageren van nou ja, u bent een vrome vrouw dus ga maar bidden dat God onze waterbakken zal vullen...

Judit laat zich niet kennen en komt met een veel beter plan, waarvan de faam zal doordringen tot de verte generaties van haar volk. Zij zal zich voordoen als een overloper en Holofernes de weg naar de Jeruzalem en naar de tempel wijzen. Ze rekent er op dat zij mooi genoeg is om tot Holofernes zelf door te dringen. Zij is vast van plan om haar schoonheid te gebruiken om haar plan te doen slagen en haar tegenstander te doden. Al wordt benadrukt in de tekst dat er zelfs geen kus gewisseld word, zij niet eet van de vreemde gerechten, laat zich niet aanraken, Judit blijft dus rein! Het plan slaagt wanneer Holofernes inderdaad als een blok voor haar valt. Hij laat in zijn tent een feestmaal aanrichten en stuurt alle bedienden weg, in afwachting van een heftige nacht. Hier krijg je dan een mooi, typisch bijbels, contrast, in de stad sterven mensen van de dorst en hier drinkt Holofernes zich helemaal klem. Zozeer is hij beneveld door de wijn, dat hij op bed neervalt en in slaap zakt. Binge drinken zou de jeugd van tegenwoordig dat noemen, en hij zou een held zijn! Zijn onmatigheden in oorlog voeren, vrouwen en wijn zijn de oorzaak van zijn dood.

Aan de moord zelf worden weinig woorden vuil gemaakt, Judit snijdt zijn hoofd af met zijn eigen zwaard en smokkelt het losse hoofd mee in haar rugzak het kamp uit. God doodt niet zelf maar Hij gebruikt de hand van een vrouw om de geschiedenis een andere kant op te sturen om een einde te maken aan de oorlog. In de hellenistische tijd waarin dit verhaal geschreven is geloofde men niet meer in een rechtstreeks ingrijpen van God alleen in Zijn handelen via mensen. In het hele bijbelboek wordt maar een keer een handeling van God beschreven, namelijk dat hij luisterde naar zijn volk! Judit is met haar dappere optreden het beeld van Gods ingrijpen. Zij wordt beschreven met termen die je ook tegenkomt in Exodus, Judit is de nieuwe Moses, een vrouw die de verdrukten bevrijdt, door het leger van Holofernes op de vlucht te jagen als ze de volgende ochtend zijn hoofd aan de stadsmuur zien hangen... Zij gaat voor het volk uit en zingt haar lofzang en leid de mensen op weg naar de tempel de plek waar God woont. Zij is heel duidelijk een alternatieve leider, een hele andere dan die regenten die angstig bij elkaar zitten en de stad wilden overgeven. Maar let op zodra het gevaar geweken is vervalft Judit weer in haar oude onbeduidende rol.

Via haar verdedigt God zijn monopolie tegen Nebukadnessar, wiens vergoddelijking Hem te na komt. Het is kenmerkend dat deze goddelijke openbaring geschiedt door middel van een alleenstaande vrouw, die zowel de stoerheid als de wanhoop van mannen beschaamt. Wellicht heeft de schrijver in deze figuur, die de naam 'Jodin' draagt de roeping van Israël willen typeren, als Gods getuige voor het oog van de heidenen.

Duidelijk moet zijn voor ons, die in haar huid willen kruipen, dat dit heldenplan van Judit, ze beseft terdege dat indien ze slaagt ze een heldin zal zijn, ook op de proef gesteld wordt. God test haar hart. Daarom zette ze haar leven op het spel en liep ze het gevaar om verkracht te worden, met alle gevolgen van dien. Of de beschreven afloop de waarschijnlijkste is? Daar is sinds het ontstaan van dit boek veel over gespeculeerd. Feministen moeten niet zo veel van haar hebben, ze is het stereotype van een hysterische vrouw. Of juist het tegenover gestelde: de ultieme macht van een vrouw over de man die door haar verleid wordt en letterlijk zijn hoofd verliest. Zie je wel dit toont maar weer de onbetrouwbaarheid van vrouwen aan. Net als Eva, Delila, Salome etc..

Ik vind haar vooral heel dapper, zij houdt het hoofd koel en gaat niet mee in de bewering van de regenten dat zij zich moeten overleveren aan de vijand, een eindeloos veel bloed vergieten als gevolg, zij kiest voor de dood van een man om vele andere onschuldige levens te sparen. Daarmee zet ze haar eigen leven op het spel.

Een leven dat misschien minder waard geworden was na de dood van Manasse? Zij is een vrome vrouw, hult zich in een zak en verbergt haar schoonheid als haar man overleden is, ze vast houdt zich aan de geboden van de sabbat. Een gelovige vrouw die zich tot werktuig van God laat maken, en Holofernes in zijn tent opzoekt. In sommige latere bewerkingen van het verhaal, verleidt zij Holofernes en blijft zij bij hem en wordt inderdaad een overloopster. De bedwelming van de erotiek heeft dan het laatste woord.

Een andere uitleg werd geschilderd door Botticelli: Een bescheiden vrouw met op de grond gerichte ogen, in nauw opwaaiende lange rokken die voortliep op de weg terug naar huis. Achter haar volgde de trouwe dienstster, op haar hoofd, in een zak, de trofee waarmee de veiligheid van haar belegerde stad werd verzekerd: het hoofd van Holofernes. Door hem in zijn legertent op te zoeken en in bed te lokken had de kuise weduwe de gevreesde krijgsheer overwonnen.

Welke keuzes had deze weduwe? Ze wil een einde maken aan de oorlog, zij wil dat haar medeburgers weer de weg vinden naar de tempel en niet in de verleiding komen om God te manipuleren en voor hun karretje te spannen. Geen uitgedroogde kinderen meer in de goot, geen eindeloze bloedbaden. Als je geloofd dat God geen oorlog wil, maar tegelijkertijd niet geloofd dat hij nog rechtstreeks zal ingrijpen in de geschiedenis wat doe je dan? Laat je, je dan tot instrument van God maken, de hand van een vrouw die Israël opnieuw bevrijd uit gevangenschap?

Ik las ergens een beschrijving van een ongebruikelijk uitzierende kandelaar voor Chanoeka, het feest dat de strijd van de Makkabeeën tegen de Hellenistische overheersers herdenkt, het wonder van de heiliging van de heroverde tempel in 169 voor onze jaartelling. In de koperen lamp was een kleine figuur verwerkt, een krijger, het zwaard fel geheven, maar in vrouwenkleden: Judit. In de joodse traditie werd zij gelijkgesteld aan de Makkabeeën, was zij een voorbeeld voor het joodse volk om de strijd voor eigen identiteit nooit op te geven.

Is dat de ware Judit? Of was ze zo kwaad op God dat hij haar man heeft laten sterven, een goede man in de kracht van zijn leven die sterft aan een zonnesteek. Zo kwaad dat ze wraak wil en nu ze kans waar kans nam door Holofernes eens een lesje te leren. Of was ze een willoos slachtoffer van het lot, werd ze puur geleid door Gods hand? Ergens tussen die twee uitersten slingert zich het verhaal van Judit. Of het nu waar gebeurd is of niet is dan niet meer van belang. Kortom kon Judit kiezen en heeft ze het goede gedaan? Ik wil eindigen met een heel intrigerend gedicht van een naamgenote van haar Judith Hertzberg:

Winters Bethulie

De bomen zo geschikt om wandelend gedachten in te hangen
waren vanochtend uitgeknipt en op een schoon wit vel geplakt.
Ik kan de vorm van sommige wel dromen en wist zo
waar ik was; het struikgewas werd opgelicht door sneeuw
alsof het zomer was. De zon scheen maar te laag het was zo wit
en ik zo rood van binnen en ook vol rook, een mist
om mijn bedoeling te verhullen. Mijn voetstappen de eerste
in de verse sneeuw als van een stroper of een overloper.
Ik ben Judith en heb net Holofernes' nek gezoend
en heel gelaten, ik doe niet meer mee.

Amen.